

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE

Volume: 02 Issue: 06 | June 2021

Ижтимоий Ишнинг Деонтологик Назарияси

Негматов Исоқжон

СамДУ “Социология ва ижтимоий иш” кафедраси мудири, доцент

Received 24th May 2021, Accepted 25th May 2021, Online 28th June 2021

Бу мавзу ўта долзарб мавзулардан бири бўлиб, жуда ҳам кам тадқиқот қилинган мавзулар сирасига киради.

Деонтология атамаси (юнон тилидан *δέον* деон-бурч, *деонтҳос* – талаб этиладиган) бурч ёки мажбурият этикаси ёки хулқ-атвор қоидаларига асосланган ахлоқий тизим деб аташади, чунки улар бурч тушунчасининг асоси ҳисобланади. Бу тушунчани илмий лексиконига ХҲШ асрда инглиз файласуфи Иеремией Бентам (15.02.1748-06.06.1832) томонидан “Деонтология ёки ахлоқшунослик тўғрисида” асарида ахлоқ назариясини ахлоқ ҳақидаги фан деб аташ учун киритган. Бурч ва тўғри хатти-ҳаракатлар, ҳаракатлар услуби ҳақидаги таълимотни белгилаш учун киритилган. И.Бентам деонтология тушунчасини фалсафий таълимот сифатида ҳам ишлаб чиқди. Унинг асосий фалсафий қарашлари фанда утилитаризм деб номланган, гарчи унинг ўзи утилитаризм (яъни фойдалилик) ҳақида эмас, балки “енг катта бахт тамойили” ҳақида гапиришни маъкул кўрган. Замонавий ихтисослашган маънода бу атама С.Д.Брод томонидан 1930-йилда нашр этилган “Ахлоқ назариясининг бешта тури” китобида киритилган.

И. Бентам узоқ ва қизиқарли ҳаёт кечирди. Сифатли таълим олиб, у ўз ҳаётини ижтимоий, ҳуқуқий ва сиёсий тизимни ўрганиш ва такомиллаштиришга бағишлашга қарор қилди. Ўз олдига жамиятни ислоҳ қилиш вазифасини қўйган ҳолда, у ўз ғояларини тизимлаштириш ва асослаш зарурлигини англади. Шундай қилиб, унинг фалсафаси “иккиламчи” характерга эга эди: у дастлаб мавҳум мулоҳазаларнинг меваси эмас,

балки ижтимоий амалиёт эҳтиёжларига асосланган эди.

Юқоридаги мисоллар тўғри хатти-ҳаракатлар, яъни жамият аъзоларининг умумий манфаатларини кузатиш зарурлигига асосланган хатти-ҳаракатлар, унинг сўз бирикмасида “бурч” сўзи пайдо бўлишидан анча олдин намоён бўлган одамни ишонтиради ва у мажбурият муаммолари ва ниҳоят, деонтология масалалари ҳақида ўйлайди.

Деонтология – IX асрнинг биринчи ярмиидан этика доирасида ривожланиб келаётган ҳали ҳам ёш фалсафий фан.

Борлиқ вужудга келиш ходисаси ва замонавий инсон типидagi онг феномени сифатида бурчни фақат гуманоид ажодлар ва ҳайвонлардан мерос бўлиб ўтган “генетик мерос” билан изоҳлаш мумкин эмас.

Замонавий одамнинг ҳаёти, айниқса, аждодининг ҳаёти, табиий мавжудотга қараганда анча мураккаброк. Инсоннинг мавжуд бўлиш қонунлари Чарлз Дарвин томонидан тан олинган биологик тартибга солишдан ташқарида. Бирок, Ҳомо сапиенсининг ҳаётий фаолиятини тартибга солишда табиий таркибий қисм мавжудлигини инкор этиш бемаъни, чунки ҳозирги пайтда одамларнинг камида 75% хулқ-атвор реакциялари инстинктлар томонидан тартибга солиниши, яъни табиатнинг асосий қонунини – турларни сақлаш қонунини акс эттирувчи табиий равишда аниқланган хулқ-атвор нақшлари. Натижада, позитсия мақбул бўлиб туюлади, унга кўра кейинги маж-буриятни шакллантириш учун асос

табiiй оламдан киритилади, аммо мажбуриятнинг ўзи инсон борлиги ва онгининг функцияларига асосланган ва инсон ва жамиятнинг мавжудлиги ва ривожланишининг муҳим эҳтиёжларини акс эттирувчи соф инсоний ҳодисадир.

Алоҳида тармоқлар тиббiiй деонтология бўлиб, улар тиббiiй этика ва биоэтика тушунчалари билан бирлашади ва ҳуқуқiiй деонтология (этика). Бугунги кунда юридик касблар деонтологиясигатаълим ва тартибга солиш масалаларига алоҳида эътибор берилмоқда. Кўпгина мамлакатларда деонтологик ахлоқiiй жиҳатлар қонуний равишда тасдиқланган (Франсия миллий политсиясининг деонтология кодекси, Британия политсия хизматининг ахлоқiiй тамойиллари тўғрисидаги низом, Германия Федератив Республикаси политсияси ходими ахлоқ қоидалари, АҚШ политсиясининг ахлоқ кодекси, Россия Федератсияси ички ишлар органларининг ва оддий ходимларининг ахлоқ кодекси ва ҳ.к.).

Халқаро даражада, шунингдек, бир қатор юридик касбларнинг деонтологик кодлари билан шуғулланадиган ҳуқуқiiй ҳужжатлар мавжуд (масалан, Европа ҳамжамятидаги юристларнинг умумiiй амалиёт кодекси)¹.

Касбiiй ижтимоiiй иш ахлоқiiй кадриятлар тизимида деонтологиянинг ўрни ва роли. Касбiiй фаолият – бу шахс ва жамият манфаатлари энг яқин ва тўғридан-тўғри ўзаро таъсир қиладиган соҳадир ва шахс фаолияти аниқ ижтимоiiй ўлчовга эга бўлади. Касбiiй фаолият, қоида тариқасида, расмiiй равишда, кейин функционал равишда аниқ тартибга солинади. Масалан, ҳар бир касб бўйича “дан” ва “га” қадар иш кунини тартибга солиш ҳар доим ҳам тўғри келавермайди, агар иш ижодiiй бўлса, расмiiй иш жойида ходимнинг бўлиши ҳар доим ҳам мос келмаслиги мумкин. Бироқ, ҳар қандай ҳолатда, иш бажарилиши керак, иш натижалари ходим томонидан ўз вақтида тақдим этилиши керак. Агар “иш соатлари” бўлмаса, унда маълум бир

лавозим доирасидаги фаолиятнинг мазмуни тасдиқланган иш мажбуриятлари, хавфсизлик кўрсатмалари ва бошқа меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Ижодiiй касблар вакилларининг (ёзувчилар, рассомлар ва бошқалар) касбiiй фаолиятини расмiiй равишда тартибга солиш ҳар доим ҳам имкони йўқ, бу фаолият ритми ва самарадорлиги кўп жиҳатдан илҳомга боғлиқ.

Бироқ, аксарият фаолият турларида тартибга солиш имконияти ва эҳтиёжи мавжуд бўлиб, уни жорий этиш самарадорликни оширишга ва юқори натижаларга эришишга имкон беради. Одамлардан одамга тўғридан-тўғри алоқаси амалга ошириладиган касблар фаолиятининг расмiiй ва функционал тартибга солиниши аниқса, муҳимдир. Иш жойида қатъiiй белгиланган соатларда бўлиш ва мутахассиснинг профессионал функцияларини синчковлик билан бажариш у билан мулоқот қилиш ва ўзаро алоқада бўлиш имкониятини яратади, самарадорлик омилларида бирига айланади.

Доимiiй равишда ёки вазиятда салбiiй ҳис-туйғуларни уйғотадиган ҳаракатлар ва ҳаракатлардан қочиб, ўзингизни профессионал фаолиятингизда фақат ўзингиз хоҳлаган нарсани қилишга имкон бериш мумкин эмас. Агар бирор киши касбни касб-ҳунар билан танлаган бўлса ҳам, бу унинг кундалик амалиётида барча зарур профессионал манипуляциялар у томонидан профессионал эҳтиёждан эмас, балки завқ билан ва мойилликка мувофиқ амалга оширилади дегани эмас. Натижада, айнан профессионал соҳада зиддият кўпинча шахснинг ҳиссий мойиллиги ва муайян ҳаракатларни бажаришга бўлган обектив эҳтиёж ўртасида содир бўлади.

Бундан ташқари, афтидан, ўз вакилларида фақат ижобiiй ҳис-туйғулар ва туйғуларни берадиган бундай касб йўқ; профессионал фаолиятнинг ҳар бир турида обектив ёки субектив равишда ёқимсиз, аммо шунга қарамай, зарур ҳаракатлар, оператсиялар, протседуралар мавжуд. Агар уларнинг ҳеч бўлмаганда баъзилари бажарилмаса, унда натижа режалаштирилганидан анча узоқ бўлиши мумкин. Касбiiй фаолиятда,

¹ <https://kartaslov.ru/>

агар у билан алоқалар профессионал жиҳатдан зарур ва мажбурий бўлса, субъектив равишда душманлик келтириб чиқарадиган одам билан мулоқот қилишдан қочиш деярли мумкин эмас. Айниқса, кўпинча салбий ҳис-туйғуларни ижтимоий соҳада ишлайдиган ва доимо одамлар билан мулоқот қиладиган мутахассис бошдан кечирази, чунки унинг барча миқозлари ҳам обектив, ҳам субъектив равишда ижобий шахс ҳақида ижтимоий ва ҳатто ундан ҳам индивидуал ғояларга мос келадиган одамлар эмас. Бундан ташқари, мутахассис онгида “хоҳлаш” ва “керак” ўртасидаги зиддият пайдо бўлади.

Ҳеч қандай ҳолатда ҳар доим ҳам амалий касбий фаолият жараёнида, худди шу фаолият назариясига асосланиб тахмин қилинганидек ижобий натижага эришиш мумкин эмас. Кўп обектив ва муҳим бўлган субъектив омиллар якуний натижага эришиш йўлидаги тўсиқларга айланади ва фаолиятни инхибе қилади, унинг самарадорлигини пасайтиради. Табиийки, бундай “ўлик” вазиятларда салбий ҳис-туйғулар ва фикрлар таъсири остида баъзи ҳаракатларни кейинга қолдириш ёки фаолиятни умуман тўхтатиш истаги пайдо бўлиши мумкин. Кундалик машғулотларда, бирон бир киши, агар у фаолияти давом эттиришга бўлган такрорий уринишлардан кўра афзалроқ кўринадиган бўлса, ишни давом эттиришдан бош тортиши мумкин, бу эса муваффақиятсизликка олиб келиши мумкин ёки йўқ ёки жалб этилиши мумкин бўлмаган қўшимча манбаларни талаб қилиши мумкин. ... Касбий фаолиятда мутахассис пайдо бўлган тўсиқлар олдида васвасага берилиб, чекинишга қодир эмас, чунки фаолият натижаси нафақат унинг шахсан ўзи, балки унинг фаолияти натижасида керак бўлган шахс ёки гуруҳга ҳам тегишли.

Бирор киши соғлиги, афтидан, бироз ёмонлашиб кетиши мумкин, бу жиддий даволанишни ёки ҳеч бўлмаганда ётоқда дам олишни талаб қилмайди. Аммо унинг ҳолати унинг профессионал функцияларни бажаришга тайёриликка таъсир қилмаслиги мумкин. Масалан, бош оғриғи, тиш оғриғи ёки бўғим оғриғи кўпчилик ишчилар томонидан иш жойига келмаслик учун сабаб

сифатида қабул қилинмайди, аммо бу оғриқ концентратсияга ҳалақит беради ва табиий истакни ёлғиз қолдиришга сабаб бўлади. Ва ниҳоят, иш бошлашда одам салбий психо-эмотсионал ҳолатга тушиб қолиши, шахсий, оилавий ёки касбий ҳаётдаги ҳолатлар туфайли “турлича” бўлиши мумкин, бунинг натижасида унинг умуман ишлаш ёки маълум профессионал функцияларни бажариш истаги камаяди.

Бироқ, бу барча салбий ҳис-туйғулар, ҳис-туйғулар ва ҳолатлар бутун ишчи кучи ва бундан ташқари, бутун профессионал гуруҳнинг ишига салбий таъсир кўрсатмаслиги керак. Касбларга “ёрдам бериш” бўйича мутахассиснинг субъектив салбий ҳолатининг таъсирини истисно қилиш айниқса, муҳимдир. Масалан, шифокор оила аъзолари билан жанжаллашганига қарамай, беморга сифатли тиббий хизмат кўрсатилиши шарт. Ўқитувчи “қоғоз билан скрипка” қилишни ёқтирмаслигига қарамай, профессионал ҳужжатлар белгиланган талабларга мувофиқ тузилиши керак. Ижтимоий ишчининг тиши оғриганига қарамай, у миқозга хайрихоҳлик, чидамлилик ва сабр-тоқат кўрсатиб, вазиятга етарли даражада ёрдам бериши керак.

Ижобий натижани олиш учун биринчи уриниш муваффақиятсиз тугаганига қарамай, фаолиятни тўхтатмаслик керак: бу унинг баъзи параметрларини қайта кўриб чиқиш ва аниқлаштириш учунгина асосдир.

Юқорида айтилганлар бизни касбий фаолиятда, кундалик фаолиятдан фарқли ўларок, ҳулқ-атвор ва фаолиятни деонтологик тартибга солиш баъзи ҳолларда унинг натижалари учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиши мумкинлигига ишонтиради. Деонтологик тартибга солишнинг қиймати касбий фаолиятнинг ижтимоий аҳамияти билан белгиланади ва ўз навбатида, касбнинг ижтимоий аҳамияти ва мақомини белгиловчи омиллардан биридир.

Хулоса қилиш мумкинки, касбий фаолиятда мутахассиснинг ҳулқ-атвори ва фаолиятини декадологик тартибга солиш инсоннинг кундалик ҳаётига қараганда кўпроқ аҳамиятга эга ва шунга

мувофиқ бурч ва масъулият унинг асосий ҳал қилувчи омилларидан бири аҳамиятини олади.

Деонтология ҳар қандай ахлоқий таълимнинг ажралмас қисми бўлиб, касбий ахлоқда касбий ахлоқ тўғрисидаги таълим сифатида муҳим ўрин тутди. Бу табиий, чунки касбий этика – бу касбий фаолият каби фаолиятнинг ўзига хос тури учун умумий ахлоқий таълимнинг ихтисослашувидан бошқа нарса эмас. Шу билан бирга, деонтология касбий ахлоқшуносликда муҳимроқ ўринни эгаллайди, бу касбий фаолият ва кундалик фаолият ўртасидаги фарқлар билан боғлиқ.

Фалсафий ахлоқ тизимида мутахассисларнинг касбий этикасини, уларнинг касбий фаолияти жараёнида уларнинг хулқ-атвори, ҳаракатлари ва муносабатларини ўзига хос ахлоқий меъёрлар ва тамойиллар нуқтайи назаридан ўрганадиган касб ахлоқи муҳим ўрин тутди. Бу жуда табиий, чунки инсон фаолиятининг ҳар хил турлари орасида меҳнат етакчи ўринни эгаллайди ва фаолиятнинг энг типик ва ижтимоий аҳамиятга эга тури ҳисобланади.

Фалсафа, этика ва ижтимоий иш аксиологияси соҳасидаги тадқиқотлар катта аҳамиятга эга. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, 1991-йилдан бери сезиларли натижаларга эришилди. Илмий билимларнинг турли соҳаларининг ихтисослашуви ва интеграцияси қандай содир бўлаётгани сингари, ижтимоий ишнинг касбий ва ахлоқий ўқитишнинг қисман ихтисослашуви хилма-хиллиги, кўп даражали ижтимоий иши, унда турли хил фаолият турлари, йўналишлари ва турларининг мавжудлиги туфайли юзага келиши мумкин. Фаолият шакллари ва турларига, устувор йўналишларига қараб, касбий ва ахлоқий тизим ўзгариши мумкин.

Деонтология этика билимларнинг нисбатан ёш соҳасидир. Бироқ, ҳозир ҳам унинг ахлоқий ўқитишда марказий ўринни эгаллаб турганини кўриш мумкин. Худди шу нарсани касбий ва ахлоқий ўқитиш бўлими сифатида профессионал деонтологияга нисбатан ҳам айтиш мумкин. Аммо, афсуски, профессионал деонтология умуман деонтологияга қараганда камроқ

тадқиқот объекти ҳисобланади. Айрим элементларни батафсил ўрганиш асосан тиббий деонтология томонидан қабул қилинган, бу ғалати даражада кўпинча деонтологиянинг ўзи билан белгиланади. Шу асосда баъзан деонтология бошқа касбий фаолият турларининг касбий ва ахлоқий таълимларида акс эттирилиши мумкин эмас деган нотўғри хулоса қилинади. Яна бир кенг тарқалган хато шундаки, деонтология баъзида профессионал этикадан ажралиб туради.

Касбий фаолият турлари ўзларининг ижтимоий аҳамиятига кўра, ижтимоий оқибатлар моҳиятига кўра тенгсиздир, натижада улардаги деонтологик тартибга солиш умуман ахлоқий тартибга солишда катта ёки озроқ улуш билан ифодаланиши мумкин. Шуни таъкидлаш керакки, умуман ахлоқий тартибга солиш сингари, мутахассиснинг хулқ-атвори, муносабати ва ҳаракатларини деонтологик тартибга солиш маълум хусусиятларга эга бўлган касбий фаолият турларида энг зарур²:

- инсон ва жамият тақдири фаолият натижаларига боғлиқ ижро натижаларининг ижтимоий аҳамияти катта;
- фаолиятнинг якуний натижаси (масалан, хизматлар) бўйича ишлаб чиқа-рувчи ва истеъмолчи ўртасидаги ўзаро боғлиқлик бевосита содир бўлади, яъни фаолият “шахс – шахс” тизимида амалга оширилади;
- мутахассис сезиларли даражада автономияга эга ва унинг фаолияти жараёнини расмий усуллар ёрдамида бошқариш имконсиз ёки ўта қийин.

Бу хусусиятларга, биринчи навбатда, жамият ҳаётининг хавфсиз фаолияти ва фаолиятини таъминлаш, шахснинг ижтимоий ва индивидуал фаровонлигини таъминлаш билан боғлиқ касбий

² Деонтология социальной работы: Учебник / Г. П. Медведева. — М.: Издательский центр «Академия», 2011. — 224 с. — <https://studfile.net/preview/4645508/page:20/>

фаолият турлари киради. Буларга ижтимоий ишлар киради.

Ўзининг касбий ва ахлоқий тизимини шакллантирган ва кодланган деярли ҳар бир касб мутахассиснинг касбий бурчининг мазмунини ўрганади ва бир вақтнинг ўзида шакллантиради. Шунинг учун мутахассисларга маълум ва таниш бўлган бир қатор касбларда “профессионал деонтология” ибораси мавжуд. Аммо кўпинча, деонтологиянинг касбий ахлоқий ўқитишдаги ўрни ва роли, вазифа ва мажбуриятларни ўзаро боғлаш муаммолари ҳақида гап кетмайди, чунки бу касб этикаси амалиётдан кўра назария масаласидир. Ушбу муаммо – деонтологиянинг касбий ва ахлоқий ўқитишда ўрни ва ролidir, аммо шунга қарамай, касбий ахлоқшуносликда ҳал қилиниши керак, чунки натижанинг мазмуни мутахассиснинг рухсат этилган мустақиллик даражасини, унинг фаолиятини назорат қилиш усулларини, мутахассислар ва уларнинг мижозларининг ўзаро ишончини ва бошқаларни белгилайди. Норасмий имкониятлар профессионал фаолият ва самарадорлигига олиб келади.

Деонтология ҳар бир касбий ва ахлоқий ўқитишда асосий ўринни эгаллайди, аммо касбий фаолият тури, мазмуни ва унинг ижтимоий аҳамиятига қараб, вазифанинг “улуши” ҳар хил бўлиши мумкин. Шубҳасиз, касбий фаолият натижаларининг ижтимоий аҳамияти қанчалик катта бўлса ва касбий фаолиятнинг тақдири, жамият фаровонлиги ва аниқ шахслар ва уларнинг гуруҳлари таъсири қанчалик катта бўлса, мутахассиснинг хулқ-атвори, муносабатлари ва фаолиятининг катта қисми умумий ахлоқий эмас, балки деонтологик ёрдам ёрдамида тартибга солиниши мумкин ва бўлиши керак. тамойиллар. Шахсий касбий мажбурият ҳажмига мутахассиснинг ўз касбига бўлган муносабати таъсир қилади: агар касб одатда ёкса, унда касбий функцияларнинг муҳим қисмини мутахассис шу асосда завқ билан бажаради ва ўз-ўзини мажбурлаш фақат функцияларнинг кичик қисмига нисбатан қўлланилади.

Шу билан бирга, юқорида айтиб ўтилганлар, ушбу фаолиятнинг бир қисми ёки деонтология

асосида тартибга солинадиган фаолият ҳар доим мутахассис шахсининг манфаатлари ва мойиллигига зид келишини англатмайди. Улар бир-бирига тўғри келиши мумкин ва тўғри хулқ-атвор нафақат унинг натижалари, балки жараённинг ўзи ҳам одамга завқ бағишлайди.

Кўплаб тадқиқотлар натижаларини таҳлил қилиш Ф.Фукуямага хулоса қилишга имкон берди, чунки охир-оқибат кучли давлатларни кулатган асосий заифлик қонунийлаштира олмаслик, яъни ғоялар даражасидаги инқироз³. Шу сабабли, маънавий-ахлоқий қадриятларнинг ажралмас тизимини яратиш ва энг муҳими, уларни амалга ошириш Россияни давлат сифатида тиклашнинг асосий шартларидан бири эканлиги шубҳасиздир. Ижтимоий сиёсатни амалга оширишнинг асосий предмети сифатида ижтимоий иш ижобий рол ўйнаши мумкин, агар диққат ижтимоий муаммоларни ҳал қилишга қаратилса: инсоннинг шахс сифатида борлиги, унинг ижтимоий роли ва алоқалари, ижтимоий фаолияти, шунингдек, унинг яшаш муҳити сифати.

Бироқ, бу шахсий эркинликни қадрсизлантириш керак дегани эмас: фақат шахснинг кадр-қиммати ва ҳуқуқларини ҳурмат қилиш, унинг эркинлиги ва унга нисбатан ижтимоий адолатни таъминлаш билан ҳамжиҳатлик ва коллективизм тамойилларини амалга ошириш мумкин, эркинлик ва хавфсизликни таъминлаш, бегоналашишни, бирликни энгиб ўтиш мумкин фуқароларнинг бирдамлиги янги жамият, давлат қуриш ва шахсий ривожланиш учун ягона ишончли ва ишончли асос сифатида. Ушбу қадриятларнинг диалектик бирлиги уларни асосий мафкура ва давлат мафкурасининг асоси сифатида қабул қилишни тақозо этади.

Ижтимоий иш профессионал фаолият тури сифатида ҳам деонтологик тартибга солишдан холи эмас. Бошқа касбий гуруҳларнинг вакиллари сингари, ижтимоий иш соҳасидаги мутахассис ҳам бир қатор профессионал функцияларни бажаришга индивидуал интилишни сезиши мумкин, у салбий жисмоний

³Фукуяма Ф. *Конец истории и последний человек*. - Гл. 2, 3. [Электрон ресурс] - URL: <http://www.nietsche.ru>.

ва психо-эмоционал ҳолатга эга бўлиши мумкин. Бироқ, бу унинг ишининг умумий натижаларига таъсир қилмаслиги керак. Мутахассис қайси давлатда бўлишидан қатъий назар, унинг миқдори унинг ҳолатига мос келадиган барча ёрдамчи олиши керак. Шу сабабли, мутахассис баъзан ўзини профессионал функцияларини тўлиқ ёки бир қисмини бажаришга мажбур қилиши керак.

Биобарин, ижтимоий иш деонтологияси ижтимоий иш соҳасидаги мутахассиснинг бурч ва тўғри хулқ-атвори тўғрисидаги таълимот сифатида касбий ва ахлоқий ўқитиш маркази, унинг “деонтологик ядроси”дир. Деонтология ахлоқ фалсафий назарияси-нинг бир қисми сифатида, касбий ижтимоий ишнинг профессионал деонтологияси ва умумий, махсус ва ўзига хос хусусиятларга эга. Ушбу муносабатлар ижтимоий деонтологиянинг асосий деонтологик тамойиллари, функциялари профессионал деонтология ва умумий деонтология тамойиллари ва функцияларининг ихтисослашган шакли эканлиги билан боғлиқ.

Афсуски, деонтология тиббиёт фанларидан бири (“Тиббий этика ва деонтология”) деган фикр турли касб эгалари орасида жуда кенг тарқалган. Ушбу ўқув ва илмий интизом номи билан деонтология ахлоқшуносликдан ажралиб турадиган нарсаси сифатида тақдим этилиши аллақачон нотўғри. Деонтология вазифа доктринаси сифатида фақат тиббий амалиёт ва тадқиқот фаолияти билан боғлиқ ҳолда ишлаб чиқилган деб ўйлаш ҳам нотўғри бўлади. Ва, албатта, фақат тиббиётда мавжуд бўлиши ҳақиқат эмас. Шунинг учун деонтология вазифа доктринаси сифатида ҳар қандай касбий ва ахлоқий ўқитиш доирасида, шу жумладан, ижтимоий ишни профессионал ва ахлоқий ўқитиш доирасида ишлаб чиқилиши мумкин ва ривожланиши керак.

Ижтимоий ишнинг деонтологияси ижтимоий ишдаги бурч ва жавобгарликнинг мазмуни ва моҳиятини, мутахассиснинг вазифаси ва жавобгарлигининг асосий мазмунини, мутахассисларнинг самарадорлигига вазифа ва жавобгарликнинг таъсирини, деонтологик низоларнинг моҳияти ва мазмунини, ижтимоий

хизматларнинг деонтологик салоҳиятининг мазмуни ва аҳамиятини ва ижтимоий ишнинг бутун тизимини ўрганади.

Ижтимоий ишдаги деонтология касбий бурч ва масъулият, ижтимоий ишчининг ёки бутун жамоанинг миқдорлар, ҳамкасблар, касбий ҳамжамият, жамият ва умуман давлат олдидаги маънавий жавобгарлиги билан боғлиқ нормалар ва қоидалар тизими⁴ саналади. Ижтимоий ишнинг деонтологияси мутахассиснинг тўғри хулқ-атвори ва жавобгарлигини шакллантириш механизмининг ҳаракатини тушунтирадиган назарий ва услубий бўлимни ўз ичига олади ва контсептуал ва категорик аппаратни, деонтологиянинг функциялари ва тамойилларини, вазифа ва шахс тури ўртасидаги муносабатни ўз ичига олади. Ушбу бўлим умумий деонтологиянинг назарий ва услубий бўлимидан сезиларли фарқ қилмайди. Ижтимоий иш деонтологиясининг амалий бўлими ижтимоий ишчининг вазифаси ва жавобгарлигининг асосий мазмунини очиб беради.

Умуман олганда, ижтимоий ишнинг мазмунли деонтологияси ижтимоий ишчининг, ижтимоий хизмат жамоаси ва умумий касбий гуруҳнинг жамият ва давлат олдидаги бурчлари, касбий ижтимоий фаолиятнинг ўзига хос тури ва махсус ижтимоий институт сифатида ижтимоий иш, бундан олдин мажбуриятлари, маънолари, тушунчалари, меъёрлари, қоидалари ва кўрсатмалар тизимини ўз ичига олади. ҳамкасблар (профессионал гуруҳ), миқдорлар ва уларнинг муҳити ва ўз олдида. Бироқ, деонтология профессионал ва ахлоқий ўқитишнинг бир қисми сифатида ретсептлар ва нормалар тизимига айлантирилиши мумкин эмас. Ижтимоий ишнинг деонтологияси-бу мутахассисларнинг ва уларнинг бирлашмаларининг бурч ва тўғри юриш тўғрисидаги таълимотидир ва ретсептлар унинг амалий қисмидир.

⁴ https://spravochnick.ru/sociologiya/socialnaya_rabota_kak_nauka/deontologiya_v_socialnoy_rabote/#